

І. В. Найда, кандидат наук з державного управління,
доцент, декан економіко-правового факультету
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
<https://orcid.org/0000-0001-7296-7884>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНЮ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті досліджено міжнародні стандарти національно-патріотичного та громадянського виховання, сформовані провідними міжнародними організаціями – Радою Європи, ЮНЕСКО, Європейським Союзом, – та проаналізовано можливість й напрями їх імплементації в освітню систему України.

Обґрунтовано актуальність гармонізації національно-патріотичного виховання із загальноєвропейськими принципами демократичного громадянства, прав людини, сталого розвитку та активної громадянської участі.

Особливу увагу приділено таким ключовим міжнародним документам, як Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та прав людини (EDC/HRE), методичний посібник «Compass», рекомендації ЮНЕСКО щодо глобальної громадянської освіти, а також стратегічні плани дій Ради Європи щодо підтримки демократичних реформ в Україні.

У статті розкрито зміст українських нормативно-правових актів у сфері національно-патріотичного виховання та здійснено порівняльний аналіз їх відповідності міжнародним підходам.

Визначено ключові бар'єри впровадження, а саме: недостатню інституційну узгодженість, обмежений рівень підготовки педагогів, фрагментарність практичної реалізації та нерівномірність доступу до сучасних виховних методик.

У результаті проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо удосконалення системи національно-патріотичного виховання в Україні, які передбачають посилення ролі державного управління у формуванні та реалізації відповідної політики.

Першочерговим завданням визначено інтеграцію міжнародних стандартів у нормативно-правову базу та стратегічні документи держави, що потребує створення узгодженого управлінського механізму між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та освітніми установами. Особлива увага приділяється розбудові ефективної міжвідомчої взаємодії, яка має забезпечувати єдність державної політики у сфері національно-патріотичного виховання та узгодженість її з євроатлантичними підходами.

Визначено, що вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів має розглядатися як окремий напрям державного управління, що включає стандартизацію програм підвищення кваліфікації, інституційний контроль якості та забезпечення ресурсної підтримки.

Наголошено на важливості розвитку державно-громадського партнерства, яке має стати інструментом реалізації державної політики через залучення громадських організацій, міжнародних інституцій та експертного середовища до спільного вироблення та впровадження управлінських рішень.

Зроблено висновок про необхідність стратегічного державного підходу, який поєднує патріотичне виховання з формуванням демократичної культури, критичного мислення та соціальної відповідальності молоді. Саме державне управління повинно забезпечувати системність, послідовність та результативність впровадження міжнародних стандартів, а також створювати такі умови, за яких патріотичне виховання стане невід'ємною частиною загальної політики розвитку людського потенціалу та громадянської стійкості України.

Ключові слова: державне управління у сфері освіти, національно-патріотичне виховання, міжнародні стандарти, імплементація державних стратегій, демократичне громадянство, євроатлантична інтеграція, громадянська компетентність.

I. V. Naida. International standards of national-patriotic education and their implementation into the educational system of Ukraine

The article examines the international standards of national-patriotic and civic education developed by key international organizations, including the Council of Europe, UNESCO and the European Union, and analyzes the mechanisms for their integration into the Ukrainian educational system. The relevance of aligning patriotic education in Ukraine with the broader European principles of democratic citizenship, human rights protection, intercultural dialogue and sustainable development is emphasized. Special attention is devoted to the Council of Europe's Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE), the methodological handbook "Compass", as well as UNESCO's framework on Global Citizenship Education, which provide conceptual and practical guidelines for shaping civic competencies in modern democracies. The study presents an analytical overview of Ukraine's regulatory framework in the sphere of national-patriotic education, including the Concept of National-Patriotic Education and the normative acts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, and compares them with international approaches. The analysis identifies several systemic challenges

© І. В. Найда, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

that hinder the effective implementation of international standards, such as insufficient institutional coordination, gaps in teacher training, unequal access to modern educational tools and limited integration of civic-oriented methodologies into school practice. Based on the comparative analysis, the article proposes recommendations aimed at strengthening the national system of patriotic education through deeper cooperation with international organizations, enhancing cross-sectoral governance, improving teacher professional development and fostering partnerships between state authorities, civil society and educational institutions. The study concludes that the implementation of international standards contributes not only to the modernization of patriotic education in Ukraine but also to the formation of a democratic culture, critical thinking and responsible citizenship among young people, which is essential for Ukraine's sustainable development and Euro-Atlantic integration.

Key words: *public administration in education, national and patriotic education, international standards, implementation of state strategies, democratic citizenship, Euro-Atlantic integration, civic competence.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, зумовлені збройною агресією проти України та посиленням курсу на євроатлантичну інтеграцію, висувають на перший план завдання формування високого рівня національної свідомості, громадянської відповідальності та стійкості молоді.

Національно-патріотичне виховання, будучи складовою державної гуманітарної політики, потребує не лише узгодження з європейськими та міжнародними стандартами, що визначають сучасне бачення демократичного громадянства, прав людини, міжкультурного діалогу та активної громадянської участі, а й ефективних механізмів державного управління для забезпечення цілісності та системності його реалізації.

Разом із тим, наявна нормативно-правова база України, попри значний прогрес останніх років, демонструє нерівномірність у практичному впровадженні міжнародних стандартів на рівні закладів освіти.

Існують суттєві розбіжності між задекларованими цілями та реальним станом методичного забезпечення, кадрової підготовки, доступності навчальних матеріалів та рівнем інтеграції міжнародних підходів у зміст освітніх програм.

Додатковою проблемою є недостатній рівень координації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, освітніми установами та громадським сектором, що уповільнює формування ефективної державної політики у сфері національно-патріотичного виховання.

У цих умовах особливо важливим є системний аналіз міжнародних стандартів, зокрема документів Ради Європи, ЮНЕСКО та Європейського Союзу, а також визначення можливостей та механізмів їх імплементації через органи державного управління. Такий підхід дозволить розробити ефективну модель патріотичного виховання, яка поєднає демократичні цінності з інституційною підтримкою держави, сприятиме формуванню активної громадянської позиції та відповідатиме стратегічним пріоритетам державної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців та дослідників, чії праці відіграють важливу роль у розвитку та впровадженні міжнародних стандартів національно-патріотичного та громадянського виховання в Україні, варто виділити Бикова В., Лещенко М., Овчарук О., які у своїх аналітичних матеріалах досліджують європейські підходи до формування громадянських компетентностей та можливості їх адаптації до української освітньої системи [1; 7]. Значний внесок у методологію громадянської освіти роблять також дослідження Ради Європи та ЮНЕСКО, зокрема рекомендації щодо освіти для демократичного громадянства та прав людини, викладені у документах Recommendation Res та практичному посібнику Compass [2; 5]. Ці праці закладають концептуальну основу для осмислення принципів демократичності, толерантності, прав людини та активної громадянської участі у виховному процесі.

Важливе значення для розвитку сучасної української освітньої політики мають Action Plan for Ukraine 2023–2026 та інші стратегічні документи Ради Європи, у яких акцентується необхідність посилення громадянської стійкості, підтримки освітніх реформ і впровадження європейських цінностей через систему формальної та неформальної освіти [3; 4; 8]. У цьому контексті українські науковці, такі як Овчарук О., розглядають громадянську компетентність як ключовий елемент модернізації освіти та необхідну складову інтеграції з європейським освітнім простором [7].

Попри значну кількість наукових праць та міжнародних аналітичних документів, питання системного впровадження міжнародних стандартів у національно-патріотичне виховання, зокрема стандартизації педагогічних підходів, забезпечення належної підготовки педагогів, узгодженості міждержавних та освітніх стратегій, досі залишається недостатньо висвітленим. Недостатньо досліджено також практичні механізми інтеграції стандартів Ради Європи та ЮНЕСКО у формальну освіту, а також вплив міжнародних практик на стратегії державного управління у сфері патріотичного виховання.

Водночас праці зазначених учених та міжнародних організацій формують міцне теоретико-методологічне підґрунтя для подальших досліджень. Вони створюють передумови для розроблення ефективних рекомендацій щодо вдосконалення нормативного забезпечення, інституційного розвитку та гармонізації української системи національно-патріотичного виховання з міжнародними стандартами і євроатлантичними підходами до формування громадянської компетентності.

Метою статті є комплексний аналіз міжнародних стандартів національно-патріотичного та громадянського виховання, сформованих провідними міжнародними організаціями, а також визначення напрямів, механізмів і практичних умов їх ефективної імплементації в освітню систему України.

Досягнення цієї мети передбачає порівняння українських нормативно-правових засад патріотичного виховання з європейськими та глобальними підходами, з'ясування ступеня відповідності чинних державних стратегій міжнародним рекомендаціям, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення державної політики у сфері національно-патріотичного виховання в умовах євроатлантичної інтеграції та сучасних суспільних викликів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України в євроатлантичний простір особливої уваги заслуговує питання національно-патріотичного виховання молоді.

Однією з найважливіших стратегій удосконалення цього процесу є запозичення та адаптація міжнародних стандартів освіти для демократичного громадянства та прав людини. У цьому контексті міжнародні документи Ради Європи, ЮНЕСКО та європейських інституцій виступають як фундаментальні орієнтири для формування змісту виховної роботи в Україні [1].

Хартія Ради Європи про освіту для демократичного громадянства та освіти з прав людини (EDC/HRE) визнає базові принципи, згідно з якими громадянська освіта має охоплювати не лише формальні, а й неформальні та інформаційні освітні практики, формуючи відповідальне громадянство, повагу до прав людини та демократичних цінностей [2].

Хартія Ради Європи складає нормативну основу для багатьох держав-членів Ради Європи, і її положення можуть бути адаптовані до національних освітніх систем. Україна активно працює в цьому напрямі – відповідно до звіту Ради Європи, Міністерство освіти й науки України заповнило анкету щодо впровадження EDC/HRE та висловило наміри щодо розвиватку громадянської освіти на державному рівні [3].

Крім того, діяльність Ради Європи в Україні підтримує розвиток демократичної культури в школах через тренінги для педагогів, технічну допомогу та просування принципів самоврядування в навчальних закладах [4].

Ключовим інструментом практичної реалізації є методичний посібник «Compass» Ради Європи, який систематизує вправи, теми й підходи до навчання прав людини та громадянської освіти. Оновлене видання «Compass» перекладено українською мовою, що значно полегшує його впровадження в українські школи та неформальні освітні програми [5].

З точки зору ЮНЕСКО, важливою є концепція глобального громадянства (Global Citizenship Education), яка підкреслює співпрацю, солідарність, повагу культурного різноманіття й відповідальність за сталий розвиток. ЮНЕСКО встановлює рекомендації, які заохочують залучення молоді до громадських ініціатив, волонтерства, екологічних та соціальних проєктів як частини громадянської освітньої діяльності [6].

Важливим напрямком є розвиток громадянської компетентності як ключової (трансверсальної) компетентності в освітньому процесі. У працях Української академії педагогічних наук підкреслюється, що громадянська компетентність визнається міжнародними експертами (включно з ЮНЕСКО та ЄС) як наскрізна компетентність, яка інтегрується в різні навчальні галузі й дисципліни [7].

Це узгоджується із сучасними підходами до освіти, які орієнтовані не лише на знання, а й на цінності, ставлення та активну громадянську позицію.

Щодо нормативно-правової бази в Україні, вона поступово адаптує міжнародні стандарти у своїх документах. У 2024–2026 роках Рада Європи продовжує підтримувати Україну через новий План дій, який передбачає посилення демократичного управління в освіті, сприяння інклюзивності, підготовку педагогів до викладання демократичних цінностей та створення безпечного навчального середовища, де здобувачі освіти можуть вести відкритий діалог про чутливі історичні або політичні питання [8].

Що стосується української практики впровадження, Міністерство освіти й науки України разом із регіональними освітніми органами розробили методичні рекомендації з національно-патріотичного виховання для загальноосвітніх шкіл. Ці рекомендації закликають школи створювати середовище, яке формує почуття відповідальності, громадянської позиції, єдності та патріотизму [9].

Незважаючи на декларативне прийняття міжнародних стандартів, на практиці рівень інтеграції цих стандартів у шкільну програму може бути обмеженим. Аналітичні матеріали Інституту інформаційних технологій і засобів навчання підкреслюють, що система громадянської освіти в Україні ще не досягла того рівня, який є в багатьох країнах Європи, – і це стосується як впровадження змісту, так і педагогічної підготовки [10].

Таким чином, міжнародні стандарти національно-патріотичного (громадянського) виховання відіграють ключову роль у формуванні освітньої політики України.

Через адаптацію принципів Хартії Ради Європи, навчальних матеріалів «Compass», а також через підтримку планів дій Ради Європи та рекомендацій ЮНЕСКО Україна має можливість надати молоді не лише знання, а й цінності й компетенції, необхідні для активного громадянства. Водночас важливо подолати бар'єри, пов'язані з педагогічною підготовкою, фінансуванням та системним впровадженням цих міжнародних підходів у всіх регіонах країни.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження дозволило встановити, що інтеграція міжнародних стандартів національно-патріотичного та громадянського виховання є необхідною умовою модернізації української освітньої системи в умовах євроатлантичної інтеграції та посилення суспільних викликів, спричинених війною проти України.

Міжнародні документи Ради Європи, ЮНЕСКО та Європейського Союзу формують цілісну концептуальну основу для розвитку демократичної культури, критичного мислення, поваги до прав людини та активної громадянської позиції, які мають стати невід'ємними складовими українського патріотичного виховання.

Аналіз вітчизняних нормативно-правових актів та наукових праць свідчить, що Україна здійснила значні кроки у напрямі оновлення концептуальних засад виховної роботи, однак практична реалізація міжнародних стандартів все ще залишається непослідовною та нерівномірною.

Виявлено низку ключових проблем, серед яких можна виокремити наступні: недостатню інституційну координацію органів державної влади та освітніх установ; обмеженість педагогічної підготовки у сфері громадянської та патріотичної освіти; нестачу сучасних методичних матеріалів; нерівномірний доступ до практик демократичного виховання; фрагментарність впровадження міжнародних підходів у формальну та неформальну освіту.

У цих умовах важливим є формування комплексної державної політики, яка б не лише адаптувала міжнародні стандарти до українського контексту, а й забезпечила сталі інституційні механізми їх реалізації.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є:

- поглиблений аналіз ефективності конкретних міжнародних методик та інструментів громадянської освіти в умовах українських шкіл та закладів вищої освіти;
- дослідження моделей підготовки педагогів у країнах ЄС та можливостей їх адаптації в Україні;
- оцінювання впливу патріотичного виховання, заснованого на міжнародних стандартах, на розвиток громадянської компетентності та соціальної відповідальності молоді;
- розроблення державних механізмів міжвідомчої взаємодії та партнерства між державою, громадськими організаціями й міжнародними інституціями у сфері патріотичного виховання;
- вивчення потенціалу цифрових платформ та інноваційних освітніх технологій для поширення європейських підходів до громадянської та патріотичної освіти.

Отже, подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення цілісної, методично забезпеченої та науково обґрунтованої моделі національно-патріотичного виховання, що поєднає міжнародні стандарти з українськими історико-культурними особливостями і сприяє формуванню стійкої демократичної ідентичності молодого покоління.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю., Лещенко М. П., Овчарук О. В. *School education for democratic citizenship: Ukrainian and European experience: науково-аналітичні матеріали*. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728643/>
2. Council of Europe. *Recommendation Rec(2002)12 on education for democratic citizenship and human rights education*. Strasbourg, 2002. URL: <https://rm.coe.int/16804f7b87>
3. Council of Europe. *Action Plan for Ukraine*. Strasbourg, 2022. URL: <https://rm.coe.int/16802ed0b6>
4. Council of Europe. *Action Plan for Ukraine 2023–2026*. Strasbourg, 2023. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280>
5. Council of Europe. *Compass Handbook for human rights education* (оновлене видання українською). Strasbourg, 2021. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-updated-council-of-europe-manual-on-human-rights-education-compass-is-available-in-ukrainian>
6. UNESCO. *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*. Paris: UNESCO, 2015. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245742>
7. Овчарук О. Громадянська компетентність та європейський підхід до освітньої парадигми. Київ: НАПН України, 2020. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727361/1/Ovcharuk_monografia.pdf
8. Council of Europe. *Action Plan for Ukraine 2024–2026*. Strasbourg, 2024. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2024-2026-eng/1680aa8280>
9. Головне управління культури і освіти. *Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах*. Київ, 2023. URL: <https://gukl.gmz.org.ua/metodichni-rekomendacii-18-48-43-18-12-2023/>
10. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання. *Аналітичні матеріали щодо громадянської освіти в Україні*. Київ, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728643/>

References:

1. Bykov, V. Iu., Leshchenko, M. P., Ovcharuk, O. V. (2021). School education for democratic citizenship: Ukrainian and European experience: naukovy-analitychni materialy. Kyiv: Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia, Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728643/>
2. Council of Europe. Recommendation Rec(2002)12 on education for democratic citizenship and human rights education. Strasbourg, 2002. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16804f7b87>
3. Council of Europe. Action Plan for Ukraine. Strasbourg, 2022. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16802ed0b6>
4. Council of Europe. Action Plan for Ukraine 2023–2026. Strasbourg, 2023. Retrieved from: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280>
5. Council of Europe. Compass Handbook for human rights education (onovlene vydannia ukrainskoiu). Strasbourg, 2021. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-updated-council-of-europe-manual-on-human-rights-education-compass-is-available-in-ukrainian>
6. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. Paris: UNESCO, 2015. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245742>
7. Ovcharuk, O. (2020). Hromadianska kompetentnist ta yevropeyskyi pidkhid do osvithoi paradyhmy. Kyiv: NAPN Ukrainy, Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/727361/1/Ovcharuk_monografia.pdf
10. Council of Europe. Action Plan for Ukraine 2024–2026. Strasbourg, 2024. Retrieved from: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2024-2026-eng/1680aa8280>
11. Holovne upravlinnia kultury i osvity. Metodychni rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. Kyiv, 2023. Retrieved from: <https://gukl.gmz.org.ua/metodychni-rekomendacii-18-48-43-18-12-2023/>
12. Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia. Analitychni materialy shchodo hromadianskoi osvity v Ukraini. Kyiv, 2021. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728643/>

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025